

Budapest sohasem maradt ivóvíz nélkül!

Vízellátás háborúk, forradalmak idején

150 éves a Fővárosi Vízművek

Kiss Miklós ©

Budapest sohasem maradt ivóvíz nélkül!

Vízellátás háborúk, forradalmak idején

150 éves a Fővárosi Vízművek

Készítette: Kiss Miklós

2017

©

„ A vízmű feladata, hogy fogyasztóit fogyasztásra alkalmas vízzel minden
körülmények között ellássa.”
/ Mátyus Sándor/

Bevezető

Fővárosunk vízellátó társasága 1868-at tekint alapítási évének, ugyanis az ideiglenes Pesti Vízmű akkor kezdte el az intézményes, ellenőrzött szolgáltatást. Az eltelt közel 150 évben hatalmi rendszerek változását, világháborúkat, bombázásokat, forradalmakat éltek át az itt élők, tevékenykedők. A dolgozat arról szól, miként látta el a Fővárosi Vízművek ezekben a nehéz időszakokban ivóvízzel a várost.

Tartalom

1. Rövid krónika a Fővárosi Vízművek 150 évéről
2. Vízellátás a „nagy háború” és a világháborút követő forradalmak éveiben; Kajlinger Mihály (1860 -1924) szerepe
3. Hogyan érintette a főváros vízellátását Budapest ostroma 1944-45 telén? Mátyus Sándor (1897-1984) szerepe a folyamatos vízellátásban
4. A Fővárosi Vízművek az ötvenes évek első felében és az 1956-os forradalom idején

1. Rövid krónika

1868	Az első pesti vízmű üzembe helyezésével intézményes vízellátás kezdődik Pesten. A szivattyúház a mai Kossuth téren, ellennyomó medencéje Kőbányán épült.
1881-1882	A főváros budai oldalának ellátására felépül a Budaújlaki és a Krisztinavárosi Vízmű.
1893-1904	A növekvő Budapest ellátására Káposztásmegyeren létesül Európa akkor egyik legkorszerűbb vízműve – természetes szűrésű kútjaival, gépházaival, csőhálózatával.
1927-1930	Megújulnak a vízmű létesítmények. A gőzgépeket elektromos hajtású szivattyúk váltják fel.
1948-1950	Megkezdődik Csepel-sziget vízkincsének hasznosítása. 7 megyei város és 16 község vízellátó rendszere csatlakozik a Fővárosi Vízművekhez.
1960–1967	Duna-vízet kezelő felszíni víztisztítómű épül Újpesten, a főváros határában.
1968-1984	Példátlan fejlődési időszak: kutak, gépházak, víztárolók, víztornyok, főnyomó-vezetékek, diszpécserközpontok létesülnek.
1994-től	Részvénytársasági formában működik a vállalat.
2000-re	Megvalósul a teljes körű automatikus üzemmód. Azóta minden kutat, gépházat, vízcsőhálózatot, medencét számítógépek vezérelnek.
2010-től	Az eddigi főtevékenység kibővül a szennyvíztisztítással. A Fővárosi Vízművek működteti Budapest legkorszerűbb ilyen létesítményét, a Csepeli Szennyvíztisztítót.

2. Vízellátás a „nagy háború” és a világháborút követő forradalmak éveiben; Kajlinger Mihály (1860-1924) szerepe

A Vízművektől behívott, csatákban elesettek emlékműve a Káposztásmegyeri Főtelep kertjében

Az 1900-as évek első évtizedére a világvárossá fejlődött Budapesten folyamatosan növekedett a vízigény, mellyel a vízmű fejlesztések többé-kevésbe igyekeztek lépést tartani. 1910 és 1917 között a főváros lakosainak száma jelentősen megemelkedett: 880 371-ről 991 725-re.

A világháború új kihívást jelentett a vízműveknek, ugyanis a hadianyaggyárak, az átvonuló katonai egységek, a hadifoglyok, a menekültek, az egészségügyi intézmények sok-sok vizet igényeltek. A csúcspont: 1917 június 17-én volt, ekkor 290 000 m³ vizet fogyasztott a főváros. Ezt a vízmennyiséget a korábban kiépült rendszerekkel lehetett biztosítani, ugyanis a háború éveiben fejlesztésre nem volt pénzügyi fedezet.

Időnként szükségessé vált az éjszakai vízkorlátozás. Zuglóban, Óbudán és a Svábhegyen többször lezárták az éjszakai órákban a csőhálózatot. Gyakran hoztak rendelkezést arról, hogy a bérházakban zárják el éjféltől reggel 6 óráig a házi főelzárókat. A kertek tömlővel történő locsolása is tilos volt.

A túlzott kihasználás miatt a műszaki berendezések is folyamatosan romlottak. Mivel cseréjükre pénz nem volt, csak a szakemberek kreativitásával történt javításokkal, a „vízműves szív és ész” segítségével tudtak üzemelni a gépek. Így is csökkent a víztermelés: 1917. évben 88 millió köbméter volt a kitermelt víz, 1918-ban már csak 73 millió m³.

Kajlinger Mihálytól várták a megoldást

A főváros vezetői egy korábbi sikeres vízmű-vezérigazgatótól, a Káposztásmegyeri Vízmű megteremtőjétől, Kajlinger Mihálytól várták a gondok enyhítését. Kajlingert 1917. november 13-án újra megbízták a Fővárosi Vízművek első számú vezetői feladatainak ellátásával.

Kajlinger Mihály arcképe

Kinevezését így indokolták:

„ a vízművek üzemképes állapotban való fenntartási, továbbfejlesztési, bővítési munkálatai a háború következtében annyira halasztást szenvedtek, hogy azok immár nem halasztható végrehajtása a vízvezetéki üzem egész területén annyira bekapcsolódik úgy magába a vízvezetéki üzem technikai, mint az egész vízvezetéki üzem adminisztrálásába, hogy az ezek fölött való rendelkezés semmiképpen nem választható el egymástól, hanem okvetlenül szükséges, hogy mindezek az ügyek a vízvezetéki átalakítások és új építkezések befejezéséig, illetőleg a normális vízszolgáltatási viszonyok helyreállításáig egységes vezetés alá kerüljenek.....”

Kajlinger Mihály az alábbiakat javasolta a Fővárosi Tanács illetékeseinek:

- Új (a III.) átemelő-telep építése Káposztásmegyeren
- 20 új kút létesítése a Szentendrei-szigeten
- Új 800 mm-es főnyomócső építése Budán
- A Krisztinavárosi Vízmű bővítése
- Nyers vizet szolgáltató Ipari Vízmű létesítése
- Gyorsító szivattyúk beépítése a nyomvezetékekbe
- Békásmegyeren új vízmű építése

Javaslatai süket fülekre találtak. Mivel a háború végén és az azt követő forradalmak idején sem volt anyagi fedezet, így a korábbi állapot is tovább romlott. Az emeletes házak felsőbb emeletein gyakran napközben sem volt víz.

A földszinten azonban minden lakóházban, intézményben hozzájutottak a főváros lakói az egészséges ivóvízhez.

Az első lényeges változást a vízmérők 1921. évi bevezetése hozta – addig ugyanis általánydíjat fizettek a budapestiek. Ezzel, vagyis a takarékosabb felhasználással átmenetileg enyhült a vízhiány.

A káposztásmegyeri ikercsatorna, a törés utáni feltáráskor (1923)

A tényleges megoldást jelentő Kajlinger javaslatok megvalósulását egy katasztrófa, a káposztásmegyeri ikercsatorna törése segítette. Ekkor már nem spórolhattak a vízműfejlesztéseken a városatyák. Az akkor beindult megújulási munkákhoz a **Speyer kölcsön** nyújtott fedezetet. A 20 millió dolláros hitelből 14,4 millió dollár jutott a Fővárosi Vízművek létesítményeinek építésére, megújítására, korszerűsítésére, a gőzgépek villanyhajtású centrifugálszivattyúval történő cseréjére.

3. Hogyan érintette a főváros vízellátását Budapest ostroma 1944-45 telén?

A két világháború közötti időszak fejlesztései biztosították a főváros biztonságos vízellátását a második világhégés első éveiben. Hazánk 1944-ig nem volt harci terület, így a budapestiek nem szűkölködtek egészséges ivóvízben. A háborús években 1944-ig is épültek víztároló medencék. Ezekre békés időszakokban is szükség lett volna, de a háború miatt különösen fontosak voltak; a vízellátás biztonságát, felkészülést jelentettek a várható nehezebb napokra.

A légítámadások 1944 tavaszán, a német megszállás után sűrűsödtek. Az első nagyobb üzemzavart a Váci úti 1200 mm-es főnyomócső bomba okozta törése okozta 1944. júniusában. A legtöbb sérülést Budapest ostromakor 1944-1945 telén szenvedte el a Vízművek.

A gépházakban az ostrom idején teljesen kiégett 5 gépegység, kijavítható sérülést szenvedett 19 szivattyú. Súlyosabban sérült a kőbányai víztorony, az egyik gellérthegyi medence és a krisztinavárosi átemelő gépház.

A világháború utolsó két évében Pesten 350, Budán 650 csőtörést kellett kijavítani a vízműveseknek, akik sokszor a légiriadó-sziréna hangja közben is végezték nemes feladatukat.

Közülük sajnos 22-en munka közben vesztették életüket. Nevüket emléktábla örökíti meg a Fővárosi Vízművek központi épületnek földszintjén.

150 éves a Fővárosi Vízművek

Kiss Miklós ©

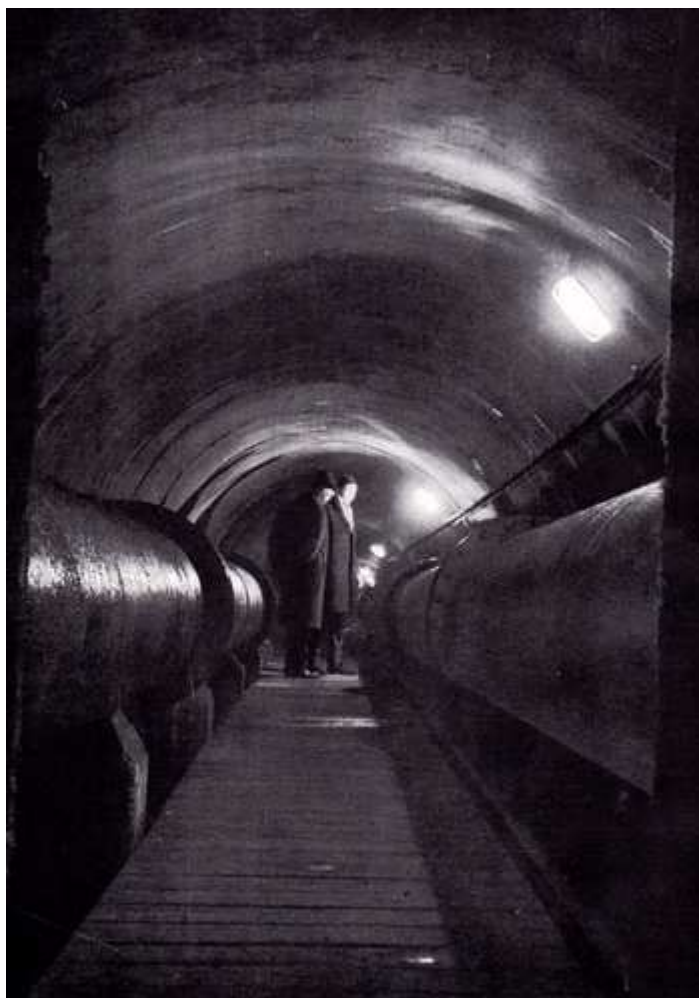
Emléktábla a bombázás áldozatairól

A vízszolgáltatás azonban az ostrom idején is biztosított volt. A pincékbe, óvóhelyekre kényszerült lakosság mindig hozzájutott a tiszta, egészséges ivóvízhez.

A gépházak naplóbejegyzései napra pontosan rögzítik az eseményeket, hogy mikor jöttek be és ki a németek és mikor a szovjet katonák a vízmű telepekre.

A visszavonuló német csapatok igyekeztek minden utat, hidat elzárni, felrobbantani.

A Duna bal part melletti két telepét és a Szentendre-szigetet járható csőalagutak kötik össze. Ezeket is felrobbantani készültek a menekülő német csapatok. Az alagutakat elárasztották vízzel, így nem lehetett felrobbantani – ezáltal is biztosított volt a víz a háború utolsó napjaiban Budapesten.

Járható csólagút a Duna alatt

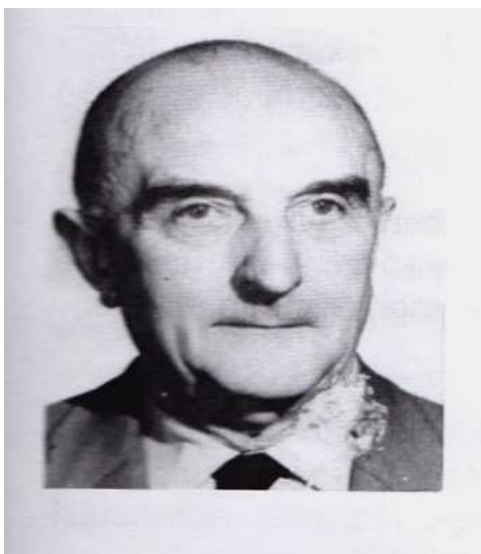
Miként történt ez?

Az egyik változat szerint: **Lindermayer Kálmán**, a Káposztásmegyeri Főtelep vezetője rábeszélte a németeket, hogy elégedjenek meg a az alagút elárasztásával, hogy így is megakadályozhatják az oroszok átjutását.

A másik változat szerint a vízművesek saját elhatározásból, mielőtt a németek még odaértek volna elárasztották az alagutakat.

Az igazságot **Pétsics Béla, akkori főmérnök** naplójeljegyzéseiből tudhatjuk meg. Eszerint az illetékes magyar katonai hatóságok utasítására 1944. december 12-13. éjszakáján töltötték fel vízzel a vízmű dolgozók a két alagutat, megelőzve a német csapatok odaérkezését.

Érdekessége még ezeknek a napoknak, hogy a Fővárosi Vízművek belvárosi székházának (Károlyi u. 12.) óvóhely pincéjében alakult meg a háború utáni Fővárosi Tanács. Az alakuló ülést **Istókovits Kálmán (1898 – 1990)** festőművész örököltette meg.

Mátyus Sándor (1897-1984) szerepe a folyamatos vízellátásban

A Műszaki Egyetem elvégzése után 1924-ben került a Fővárosi Vízművekhez. A fiatal, kiváló mérnökre egyre több üzemeltetési, fejlesztési, rekonstrukciós, tervezési és kivitelezési feladatokat bízta. Az ekkortól induló nagyszabású megújulási, bővülési munkálatokban elévülhetetlen érdemeket szerzett. Előbb a víztermelő ágazat-vezetői, majd műszaki igazgatói kinevezést kapott.

Szigorú fegyelmet tartott. Személyisége jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a vízellátás a legnehezebb időkben, 1944-45-ben is biztosított volt és a háború befejezése után rövid idő alatt teljesen visszatért a régi kerékvágásba.

4. A Fővárosi Vízművek az ötvenes évek első felében és az 1956-os forradalom idején

Az ötvenes évek elején fő feladat volt a fővároshoz csatolt városok, községek vízellátásának beillesztése a Fővárosi Vízművekbe.

Ezek közül néhány:

Újpest városi vízműve, és víztornya; Wekerle telepi víztorony; Pestlőrinc Gloriette medence; Csepel, Pesterzsébet Soroksár, Kispest vízcsőhálózata; Pestlőrinci Állami Lakótelep Vízműve; Rákospalota csőhálózata; Rákosliget, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr vízművei; Kutak, víztornyok, gépházak Mátyásföldön, Sashalmon; Budafok, Budatétény, Albertfalva vízművei; Pesthidegkút, Békásmegyér csőhálózata.

A lakosság száma 1950 és 1954 között 1 549 000-ről 1 810 000 főre növekedett. Ez a népesség és az ipar nagy vízigénye miatt nagy fejlesztések kezdődtek az első öt éves terv időszakában.

Néhány közülük:

- Csáposkutak a Margitszigeten;
- Bujtató csővezeték a Margitszigetről a pesti oldalra;
- Csáposkutak a Csepel-szigeten;
- Medencék: Gellérthegyen, Eötvös úton, Budaörsi úton, Törökbálinton;
- A budaújlaki és a káposztásmegyéri gépek cseréje;
- 25 km főnyomócső, és 174 km elosztóvezeték.

A Fővárosi Vízművek által termelt víz mennyisége ezen időszak alatt 117 millió köbméterről 164 millióra nőtt. A felsorolt hatalmas fejlesztések kevésnek bizonyultak. Vízkorlátozást kellett elrendelni több alkalommal azért, hogy minden lakóházban, intézményben biztosított legyen a vízellátás. Az ötvenes években kényszermegoldásként ideiglenesen kénytelenek voltak a fővárosi fürdők hidegvíz-kútjait is az ivóvízellátás szolgálatába állítani.

A forradalom, az utcai harcok és a szovjet támadás idejéről nem sok információ maradt az utókorra. A vízművesek hősiesen helyt álltak munkahelyükön. Biztosak lehetünk benne, hogy a lakóházak, egészségügyi - és gyermekintézmények, kórházak ugyanúgy, mint a korábbi évtizedekben nem maradtak ivóvíz nélkül a forradalom és az utána következő megtorlás idején sem.

A még élő vízművesektől megtudtuk, hogy a legnagyobb gondot a bejutás okozta a vízműves munkahelyekre, ezért sokan benn töltötték a legnehezebb napokat.

A leírtak alapján megállapítható, hogy háborúk, forradalmak, válsághelyzetek idején a Fővárosi Vízművek munkatársai helyt álltak munkahelyükön, ha időnként csak csordogálva is, de biztosították az élet egyik alapfeltételét a budapestieknek.

Források:

- Pétsics Béla főmérnök 1898-1982 naplója
- A 100 éves Fővárosi Vízművek Budapest, 1968
- 130 éves a Fővárosi Vízművek Részvénytársaság Budapest, 1998
- Vízcseppek - Károlyi András profán vízműtörténet
- Vízellátás Mátyus Sándor nyomán (Szerk.: Tolnai Béla, Budapest, 2013)
- Károlyi András visszaemlékezései